

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

**“Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ,,
ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ
ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤΩ ΔΙΑΔΟΧΗ**

*Ἐξέτασις τῶν πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτεύματος τῶν
δύο πρώτων αἰώνων: ἐπισκοπή — τόπος — ἐπίσκοπος «τὰ δῶρα
τῆς ἐπισκοπῆς» = Θεία Εὐχαριστία καὶ οἱ χαρισματοῦχοι.*

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ»

ΑΘΗΝΑ 1983

«Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ»

ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ

ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤῳ ΔΙΑΔΟΧΗ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

**“Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ,,
ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ
ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤῷ ΔΙΑΔΟΧΗ**

*Ἐξέτασις τῶν πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτεύματος τῶν
δύο πρώτων αἰώνων: ἐπισκοπή—τόπος — ἐπίσκοπος «τὰ δῶρα
τῆς ἐπισκοπῆς» = Θεία Εὐχαριστία καὶ οἱ χαρισματοῦχοι.*

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΗΣ «ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ»

ΑΘΗΝΑ 1983

« Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ »

ΤΟ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ

ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤΩ ΔΙΑΔΟΧΗ

Ἐξέτασις τῶν πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Πολιτεύματος τῶν δύο πρώτων αἰώνων: ἐπισκοπή — τόπος — ἐπίσκοπος «τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς» = Θεία Εὐχαριστία καὶ οἱ χαρισματοῦχοι.

Α'

Προοιμιακαὶ σημειώσεις.

1. Πηγαί, Τόποι καὶ Πρόσωπα:

α) Ὁ Πέτρος χαρακτηρίζει τὸ ἔργον τοῦ ἀποστόλου Ἰούδα: «τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος» (Πράξεις Ἀποστόλων 1,20) (Ἰεροσόλυμα).

β) Ὁ Θεὸς ὡς καρδιογνώστης φανερῶνει ποῖος θ' ἀναλάβῃ «τὴν διακονίαν αὐτοῦ καὶ ἀποστολήν» (Ἰεροσόλυμα).

γ) Παῦλος πρὸς Τιμόθεον: «Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ» (Ἐφεσος).

δ) Ρώμη - Κόρινθος (Α' Κλήμεντος 40-44) 96 μ.Χ. καὶ ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις τῆς ἀναπτύξεως καὶ συνδέσεως ἐπισκοπῆς-Θείας Εὐχαριστίας-Ἱερωσύνης, 44. 1: «Οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅτι ἔρις ἐστὶ ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς». 2. «διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν (τ.ἔ. εἰς τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν τῆς ἐπισκοπῆς) τοὺς προειρημένους (τ. ἔ. Πρεσβυτέρους ἢ ἐπισκόπους καὶ διακόνους) καὶ μεταξὺ ἐπινομήν ἔδωκαν, ὅπως ἐὰν κοιμηθῶσιν διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν». 3. «τοὺς οὖν κατὰ σταθὲντας ὑπ'

ἐκείνων ἢ μεταξὺ ὑφ' ἐτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν συνευδοκησάσης τῆς
'Εκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ
ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ». 54.2 «μετὰ τῶν καθ' ἑστέμινον
πρεσβυτέρων».

2. Παρατηρήσεις εἰς σύγχρονα κείμενα καὶ πρότασις Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος διὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐπανῆλθεν ἡ ἔρις,
περὶ τῆς σκοτεινῆς ὁμιλεῖ ἀνωτέρω ἡ Α' Κλήμεντος. Ἀλλ' ἰδοὺ εἰς τὸν Οἰκου-
μενικὸν διάλογον (ἡ ἔρις εἰς παρ. 24), ἐπὶ τέλους, εἰς ἓν τῶν τριῶν κειμένων¹
τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν: «Βάπτισμα, Θ. Εὐχαριστία,
Λειτουργήματα» (Amt, Ministry, Ministère = Λειτουργήματα, ὑπηρεσία), ἀντὶ
Ἱερωσύνης, περιελήφθη, προτάσει τῶν Ὀρθοδόξων Θεολόγων, εἰς «τάς
συγκλινούσας δηλώσεις», ὡς διευτυπώθησαν εἰς τὸ ἀναθεωρηθὲν ἐν Lima τοῦ
Περου (2-18 Ἰαν. 1982) κείμενον τῆς Ἀκκρας (Ghana) τοῦ 1974, ἡ ἐξῆς
ἄποψις τῶν Θεολόγων-Μελῶν τοῦ Π. Σ. Ἐκκλησιῶν καὶ μὴ Ἐκκλησιῶν:
«Διὰ ταύτης θετικῶς προτείνεται ἡ εἰσαγωγή, ὡς ἀναγκαίου, ὅπου δὲν
ὑπάρχει, τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος» (παρ. 23. Γερμανικὸν κείμενον,
σελ. 38). «Ἡ Ἐκκλησία, ὡς τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς λαὸς τοῦ
Θεοῦ, οἰκοδομεῖται καὶ διαρρυθμίζεται ἐσωτερικῶς διὰ τῆς πολλαπλότητος
τῶν δώρων καὶ ὑπηρεσιῶν (διακονιῶν). Μεταξὺ τούτων τῶν δώρων καὶ δια-
κονιῶν εἶναι ἀναγκαῖα μία διακονία τῆς ἐπισκοπῆς, ἵνα ἐκ-
φράσῃ καὶ διατηρήσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ σώμα-
τος Χριστοῦ. Κάθε Ἐκκλησία χρειάζεται αὐτὴν
τὴν διακονίαν ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν, διὰ νὰ εἶναι Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ,
τὸ ἐν σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς γνώρισμα τῆς Ἐνότητος ὅλων
εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».

Τοῦτο εἶναι μέγιστον ἐπίτευγμα ἐκ τῆς ἐν τῇ Οἰκουμένῃ

1. Εἰς τὴν § 24 τοῦ κειμένου (Taufe, Eucharistie und Amt) τοῦ Παγκοσμίου Συμ-
βουλίου Ἐκκλησιῶν λέγεται, ὅτι «ἡ τριμερὲς σύνθεσις τοῦ λειτουργήματος ἔχει ἀνάγκην
προφανῶς μεταρρυθμίσεως (!). Εἰς τινὰς Ἐκκλησίας (ἔρωτ.: ποίας;) ὑπεχώρησε πολὺ ἡ
συναδελφικὴ διάστασις τῆς διευθύνσεως τῆς Εὐχαριστιακῆς κοινωνίας. Εἰς ἄλλας
ἐμειώθη ἡ δρᾶσις τῶν διακόνων εἰς τὸν ρόλον ἐνὸς βοηθοῦ, κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν!
Δὲν ἐκπληρῶνουν καμμίαν ἐνέργειαν πλέον ἐν ὅψει τῆς διακονικῆς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλη-
σίας. Γενικῶς συνεζητήθη ἡ διὰ μέσου τῶν αἰώνωνσχέσις τοῦ πρεσβυτερίου πρὸς τὸ
λειτουργήματα τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ τὸ μέτρον τῆς συμμετοχῆς τοῦ πρεσβυτέρου εἰς τὸ λει-
τουργήματα τῆς Ἐπισκοπῆς εἶναι πάντοτε ἐν ἄλυτον ζήτημα, με ἐκτεταμένην οἰκουμενικὴν
σημασίαν». Ἡ ἀπάντησις θὰ δοθῇ μετ' ἀλλήλων ἔχουν ἀποστολήν, ἣν ὑπογραμμίζει
ὁ χρόνος τῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ «καταστάσεώς» των εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν.

συνεργασίας τῶν Ὁρθοδόξων πρὸς λύσιν τοῦ μεγίστου προβλήματος τοῦ Προτεστантиσμοῦ, τῆς ἐκκλησιαστικοποιήσεως αὐτοῦ². Αὕτη εἶναι ἀδύνατος, ἐὰν δὲν ἐπανεέλθῃ τὸ Λειτουργήμα — «Διακονία» τῆς ἐπισκοπῆς, ὡς ὄργανον ἐκπληρώσεως τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, τ.ἐ. «τοῦ εὐαγγελισμοῦ καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ λαοῦ».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Ἀνήκει εἰς τὰ παράδοξα τῆς ἱστορίας καὶ δὴ καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας, ὡς ἐπιστήμης συνόλου ἀπηκριβωμένων καὶ συστηματικῶς ἐκτεθειμένων γνώσεων, ἀφορῶσιν εἰς ἐξιδιασμένον ἀντικείμενον: τῆς ἐν Χριστῷ Ἱστορικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἰδρυθείσης Μιᾶς τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίας, ὅτι δὲν ἡρευνήθη ἱστορικῶς καὶ φιλολογικῶς, ὡς ἡ ροζεν, ἡ κατὰ τὸν Α' αἰῶνα ἐμφανιζομένη λέξις ἡ «ἐπισκοπή»³ (ἐννοεῖται εἰς τὸ χριστιανικὸν λεξιλόγιον), ἡ ὁποία ἀπέβη ὅρος (*terminus technicus*) εἰς τρία κείμενα: α) Τὴν Α' πρὸς Τιμόθεον (κεφ. 3,1 «εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ»), β) τὰς «Πράξεις Ἀποστόλων», ἥτοι τὸ β' μέρος τοῦ διπλοῦ ἔργου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ἔνθα εἰς τὸ χωρίον 1,20, προκειμένου περὶ τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του, μετὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸν θάνατον, λέγεται ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐπὶ τῇ βάσει

2. Πρβλ. Ger. Konidaris, *Ökumenischer Dialog ohne Konsensus*, Würzburg 1983.

3. O. Gebhardt, A. Harnack, Th. Zahn, *Patrum Apostolicorum Opera*, ἔκδ. 6, Leipzig 1920 καὶ ἔκδ. Ἀποστολ. Διακονίας. Ὁ H. Kraft, *Glavis Patrum Apostolicorum*, München 1963, ἀποδίδει διὰ τοῦ λατινικοῦ *episcopatus, visitatio, Heimsuchung, Aufsichtsamt*.

ἐπισκοπή: Α' Κλ. 44,1 «ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς»

44,4 «τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς» καὶ

50,3 «φανερωθῇσονται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ». ἐπισκοπέω: *vice episcopi sum, visito, Aufsicht üben, sorgen für...* Ἰ γ ν. R o m. 9,1 «μόνος αὐτὴν (sc. Ἐκκλησίαν) Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπισκοπήσει». Πρὸς Πολύκαρπον (ἐπιγρ.) «Πολυκάρπῳ ἐπισκόπῳ Ἐκκλησίας Σμυρναίων, μᾶλλον ἐπισκοπημένῳ ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ἐ ρ μ ᾱ Π ο ι μ ῆ ν 13,1 (Vis. III,5) «οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐπίσκοποι καὶ διδάσκαλοι καὶ διάκονοι... ἐπισκοπήσαντες καὶ διδάξαντες καὶ διακονήσαντες ἀγνῶς καὶ σεμνῶς τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ, οἱ μὲν κοιμημένοι οἱ δὲ ἔτι ὄντες» καὶ πάντοτε ἑαυτοῖς συνεφώνησαν καὶ ἐν ἑαυτοῖς εἰρήνην ἔσχον καὶ ἀλλήλων ἤκουον».

Ἐν τούτοις εἰς τὸ βιβλίον *Das geistliche Amt der Kirche*, ἔκδ. Gemeinsame römisch-katholische evangelisch-lutherische Kommission 1981, σελ. 33, παρουσιάζεται τὸ λειτουργήμα εἰς τὰς διαφόρους μορφάς του καὶ διαμορφώσεις (σελ. 38). Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἔχουν — διακρίνουν διάφορα λειτουργήματα, κρίνουν ἐν τούτοις αὐτὰ διαφόρως, ἥτοι ὡς κάτωπτον θεολογικῶν διαφορῶν.

τοῦ ψαλμοῦ 108 (109), «τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος», καὶ γ) τὴν Α' Κλήμεντος (κεφ. 40-44 καὶ 54), εἰ καὶ ὁ ἀείμνηστος Fr. Gerke ἀφιέρωσεν εἰς τοὺς ὅρους: ἐπισκοπὴ, λειτουργία κ.λπ. λεξικογραφικὴν, καινοδιαθηκικὴν καὶ μερικῶς ἱστορικὴν ἔρευναν⁴, διὰ τῆς ὁποίας ὁμοῦς ἠθέλησε νὰ διακρίνῃ τὸ κοινोटικὸν ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα, βεβαίως ἐσφαλμένως. Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν, ὅτι εἰς τὰ κείμενα ταῦτα δέον νὰ προστεθῇ καὶ ὅ,τι προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱγνατίου πρὸς τὸν Πολύκαρπον, ἣ ὁποία εἶναι βαρυσήμαντον κείμενον, διότι χρησιμοποιεῖ τὸ ῥῆμα «ἐπισκοπέω». Λέγει, λοιπόν, ὁ Ἱγνάτιος ὁ καὶ Θεοφόρος: «Πολυκάρπω ἐπισκόπῳ Ἐκκλησίας Συρναίων, μᾶλλον ἐπισκοπημένῳ ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πρόκειται περὶ βαρυσημάντου γεγονότος, ἀναπληροῦντος τὸ μὴ παρατηρηθὲν γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἱγνάτιος τόσον ἐξαίρει καὶ ἀναπτύσσει τὸν ὅρον «ὁ ἐπίσκοπος», ἐν τούτοις δὲν μνημονεύει τὸν ὅρον «ἐπισκοπὴ». «Ὅθεν τὸ ἐπίμονον ἐρώτημα εἶναι, διατί; ἐφ' ὅσον α) τὸν μνημονεύει ὁ σύρος τὴν καταγωγὴν Λουκᾶς, γνωρίζων καλῶς τὴν Συρίαν, β) ὁ Λουκᾶς ἀφήνει τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας εἰς χεῖρας τῶν χαρισματῶν, ἐνῶ εὐθὺς ἀμέσως ἐνεφανίσθησαν ἐκεῖ ἀλληλοδιαδόχως δύο προσεστώτες τῆς Ἐκκλησίας (περὶ τὸ 60 μ.Χ.), τ. ἔ. ὁ Εὐδίδιος καὶ εἴτα ὁ Ἱγνάτιος, καλύπτοντες τὴν σκοτεινὴν ἐποχὴν 60-110 / 113 μ.Χ. Τότε φαίνεται, ὅτι ἐπεκράτησεν ὁ ὅρος «ὁ ἐπίσκοπος», ἐχρησιμοποιήθη, ὡς εἶδομεν, τὸ «ἐπισκοπέω», ἀνεπτύχθη δὲ τὸ ἐπισκοπικὸν λειτουργημα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε 1) νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἱγνατίου πρὸς Ρωμαίους (κεφ. 20ν) ἡ διατύπωσίς του «τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ Θεὸς κατηξίωσεν εὐρεθῆναι εἰς δύσιν», γεγονὸς προαναγγέλλον τὸ μητροπολιτικὸν λειτουργημα, 2) νὰ ἐμφανισθῶσι τὰ θεμέλια τῆς ὑφισταμένης διακρίσεως ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτερίου (jurisdictio) ἐν τῇ ὁμάδι τῶν «πρεσβυτέρων-ἐπισκόπων» (τῆς μιᾶς ἐνορίας-ἐπισκοπῆς).

II. Ἐχομεν πρὸ ἡμῶν πολλὰ καὶ βαρυσήμαντα γεγονότα τῶν ἐτῶν 60-110 μ.Χ.: α) Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὅρου «ἐπισκοπὴ» πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων λεγόμενον ἀπὸ τοὺς Πέτρον καὶ Παῦλον, συνδεομένους ἀμφοτέρους μὲ τὴν Συρίαν· β) τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ὅρου «ὁ ἐπίσκοπος» εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἥτοι τὴν μητέρα Ἐκκλησίαν τῶν ἐξ Ἑθνῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ἱεραποστολῆς, καὶ γ) τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὅρου «ἐπισκοπὴ», εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου, ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν ἐν Ἐφέσῳ δρῶντα Τιμόθεον, μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν τὴν σημαίνουσαν, ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ ὡς λειτουργημα τῆς τοπικῆς

4. Fr. Gerke, Die Stellung des ersten Clemensbriefes innerhalb der Entwicklung der altchristlichen Gemeindeverfassung und des Kirchenrechts, Texte und Untersuchungen 47, 1, 1931.

Ἐκκλησίας, μὲ χριστιανούς ὁρεγομένους νὰ γίνωσι λειτουργοὶ αὐτῆς, χαρακτηριζομένους: Πρεσβυτέρους ἢ ἐπισκόπους καὶ διακόνους. Εἰς τὴν Ρώμην, τὴν Ἐκκλησίαν τὴν συνδεομένην μὲ τὴν Συρίαν, τὸν Παῦλον καὶ τὸν Πέτρον, ὅμως, αἰφνιδίως βλέπομεν ν' ἀναπτύσσεται ἡ σημασία καὶ τοῦ ὅρου «λειτουργήματα τῆς ἐπισκοπῆς», διὰ τε τὴν Ρώμην καὶ τὴν Κόρινθον. Ὅμως ἔχομεν ἐκ τοῦ τρόπου ἐκφράσεως τὸ δικαίωμα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ ὅρος καὶ τὸ περιεχόμενον ἰσχύουν καὶ διὰ πᾶσαν τοπικὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' ὅσον αὕτη συνδέεται μὲ τὴν προσφορὰν τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ἡ δὲ ἐγκατάστασις τῶν λειτουργῶν (πρεσβυτέρων, δυτικῶς τῆς Ἐφέσου ὀνομασθέντων ἐπισκόπων) γίνεται πάντοτε ἐν αὐτῇ.

*

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

I. Ἡ ἱστορία ἐξελίσσεται ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, τὰ δὲ γεγονότα τὰ ἀφορῶντα τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἶναι κατ' ἀρχὴν τοπικὰ ἀλλὰ προσλαμβάνουν πολλάκις παγκόσμιον σημασίαν, ὅπως ὁ ὅρος «ἡ ἐπισκοπὴ» πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου τῶν Ἀποστόλων ἀπέβη παγκόσμιος, διὰ τῆς καθιερώσεως ἀσφαλῶς ἐντὸς τοῦ Α' αἰῶνος (Α' Κλήμεντος 96 μ.Χ. Ρώμη-Κόρινθος) δι' ὠρισμένας περιοχὰς καὶ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ τοπικοῦ λειτουργήματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁ ὅρος «ἐπίσκοπος», ἐπεκράτησαν ὅμως ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον διάστημα διάφοροι τρόποι πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ προεστῶτος πάντων —τοπικῶς— τῶν πρεσβυτέρων-ἐπισκόπων πάσης τοπικῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἔρευναν ἀπεδείξαμεν, ὅτι εἶναι ἐννέα οἱ τρόποι ἐκφράσεως τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ.

II. Τὸ τιθέμενον ἐρώτημα εἶναι μήπως ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἰδεῶν καὶ προσώπων τῶν ἀποστόλων Πέτρου, Παύλου, Τιμοθέου καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ καὶ τῶν γεγονότων, ἅτινα συνέβησαν εἰς τοὺς τόπους Ἱεροσόλυμα, Ἐφeson (Τιμόθεος), Ρώμην, δύναται νὰ διατυπωθῇ, ὡς εὐλογος, ἡ ὑπόθεσις, ὅτι τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας τοῦ προεστῶτος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ὅρου «ὁ ἐπίσκοπος» δύναται βασίμως νὰ προηγήθῃ ἡ ἐκεῖ προτέρα ἐμφάνισις τοῦ ὅρου «ἡ ἐπισκοπὴ», διότι ἀναμφιβόλως ὁ ὅρος ὁ «ἐπίσκοπος» σημαίνει τὸν κατέχοντα ἢ ἀσκοῦντα τὸ λειτουργήματα τοῦ ἐπισκοπεῖν, ἐν προκειμένῳ καὶ ἐξειδικασμένως, τὴν πρὸς ἐπισκοπὴν συνδεομένην Θ. Εὐχαριστίαν (Α' Κλήμ. «προσφέρειν τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς»), καὶ τὴν λειτουργικὴν «ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ» ἐγκατάστασιν τῶν λειτουργῶν, τ.ἔ. τῶν πρεσβυτέρων - ἐπισκόπων καὶ τῶν διακόνων, ἡ ὁποία παρουσιάζεται εἰς Α' Κλήμεντος ὡς συνδεομέ-

ν η πρὸς τὰ θεῖα δικαίω ὑφιστάμενα λειτουργήματα (πρεσβυτέρων-ἐπισκόπων), μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ προεστῶς μόνον διὰ τοῦ ὀνόματος⁵.

Ἡ ἔρευνα τῆς βασιμότητος τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐν ὅψει τοῦ ἀποσπασματικοῦ ὕλικου παρουσιάζεται ἀναγκαία, ἀ λ η θ ῶ ς ἐ π ι τ α κ τ ι κ ῇ, δεδομένων τῶν δύο σημαντικωτάτων γεγονότων, ὅτι α) εἰς τὰς 4 Ἐκκλησίας τὰς συνδεομένας μὲ τὰ πρόσωπα τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, ἦτοι τὰς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, Ἐφέσου, Ρώμης καὶ Κορίνθου, παρουσιάζεται ὅχι μόνον ὁ ὅρος «ἐπισκοπή», ἀλλὰ καὶ β) ἡ ἀνάπτυξις εἰς μὲν τὴν Ρώμην καὶ Κόρινθον «ἡ ἐπισκοπή» μετὰ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, εἰς δὲ τὴν Ἀντιόχειαν μόνον ὁ ὅρος «ὁ ἐπίσκοπος» (συνδεόμενος μετ' αὐτῆς), ὁ ὁποῖος ὅμως πρέπει νὰ προϋποθέτῃ τὴν προτέραν ὑπαρξίν τοῦ ὅρου «ἡ ἐπισκοπή», ἥδη κατὰ τὸν Α' αἰῶνα, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἰδίᾳ περὶ τοὺς χρόνους πρὸ τοῦ Ἰγνατίου, ἐκπροσωποῦντος δ ὅ ο τ ο ὕ λ α χ ι σ τ ο ν γενεάς τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας (40-110/113 μ.Χ.)⁶.

III. Αἱ ἀνωτέρω σημειωθείσαι σοβαραὶ ἐνδείξεις περὶ τῆς λειτουργίας τῆς ἐπισκοπῆς, αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦσιν εἰς τὴν παροῦσαν ἔρευναν, δὲν εἶναι καθόλου περίεργον, ὅτι δὲν ἡρευνήθησαν, διότι εἰς τὰ παράδοξα τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης δὲν εἶναι μόνον τ' ἀνωτέρω γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὡς π.χ. δὲν ἡρευνήθη τί συνέβη εἰς τὰς περιοχὰς ἐκείνας εἰς τὰς ὁποίας αἱ Ἐκκλησίαι ἐβράδυναν νὰ ὀνομάσουν «τὸν προεστῶτα πρεσβύτερον», ζώντων ἀλλὰ πολ- λάκις ἀπόντων τῶν ἀποστόλων —ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ τοῦ ὅρου ἐννοίᾳ— τῆς τοπι- κῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ «ὁ ἐπίσκοπος». Τὸ ὅτι ἡ Ἀντιόχεια ἐνωρίτερον τῶν ἄλλων ὠνόμασε τὸν προεστῶτα πρεσβύτερον διὰ τοῦ «ὁ ἐπίσκοπος»⁷ καὶ

5. Πρβλ. λεπτομερῶς Γερ α σ ί μ ο υ Ι. Κ ο ν ι δ ά ρ η, Περὶ τῆς φερομένης διαφορᾶς μορφῶν ἐν τῷ πολιτεύματι τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ.). Πορίσματα φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεύνης. Συμπεπληρωμένη καὶ βελτιωμένη ἐκδοσις τῆς Ἀνακοινώσεως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1959.

6. Βλ. Γερ α σ ί μ ο υ Γ. Κ ο ν ι δ ά ρ η, Ἡ φερομένη διαφορὰ μορφῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος ἐν τῷ ἀρχικῷ Χριστιανισμῷ (34-156 μ.Χ.). Πορίσματα ἐρεύνης, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 32 (1957) 17-51. Τ ο ὕ α ὗ τ ο ὕ, Περὶ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὅρου «Ἐπίσκοποι καὶ Διάκονοι» καὶ τῆς σημασίας του διὰ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 36 (1961) 215-230. Ἀμφότερα αἱ ἐργασίαι ἀποτελοῦν ἀνακοινώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνεγνώσθησαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν ἡ μὲν πρώτη αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ γράφοντος, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Σωκρ. Κουγέα (1956 καὶ 1961 ἀντιστοίχως).

7. Περὶ αὐτοῦ βλ. Γερ α σ ί μ ο υ Ι. Κ ο ν ι δ ά ρ η, Warum die Urkirche von Antiochia den «προεστῶτα πρεσβύτερον» der Ortsgemeinde als «ho Episkopos» bezeichnete, Münchener Theologische Zeitschrift 12 (1961) 269-284 (Ἀνακοινώσεις ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου). Βλ. καὶ ἐλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἀνακοινώσεως, ἐκπονηθεῖσαν ὑπὸ Ἀ. Παπαντωνίου: Νέαι ἔρευναι πρὸς λύσιν τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (34-156 μ.Χ. π.). Οἱ λειτουργοὶ

ἡ ἐφεξῆς ἐμμονὴ τῆς ἐκ μέρους τῶν συγγραφέων χρήσεως παλαιότερων ὄρων διὰ τοὺς λειτουργοὺς ἐπὶ 100 ἔτη μὲ τοὺς φέροντας σύγχυσιν ὄρους

«πρεσβύτεροι» (ἀποκαλύπτεται ὅτι εἶχον 4 χρήσεις)⁸

ἐπίσκοποι-διάκονοι (δυτικῶς τῆς Ἑφέσου)

ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς συγχύσεως μέχρι σήμερον⁹, ὡς ἀποφασιστικὴ ὑπῆρξεν ἕνεκα τούτου καὶ ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πολιτεύματος ἀπομόνωσις τοῦ Ἱγνατίου καὶ ὁ χαρακτηρισμός του ὡς τάχα ἐκπροσώπου τῆς τερατώδους, ἀληθῶς, ἐννοίας καὶ ὀνομαστῆς τοῦ «μοναρχικοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος». Αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸν Προτεσταντισμόν. Βεβαίως, ἐνταῦθα δέον νὰ προστεθῇ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὰ μάτια τῶν ἐπιστημόνων παρουσιάσθη τὸ ἐμπόδιον, ὅτι ἀνεζητεῖτο («ὁ ἐπίσκοπος» ὅχι εἰς τὴν Πράξιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ τὴν λειτουργικὴν, τὰ γεγονότα καὶ τὰ πράγματα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν λέξιν «ὁ ἐπίσκοπος», ἐνῶ πρῶτον ὑπῆρξε τὸ λειτουργήμα τῆς ἐπισκοπῆς ὡς ἔργον τῶν Ἀποστόλων καὶ ἔπειτα τελικῶς ἐδόθη ὁ ὀριστικὸς χαρακτηρισμός: ἐπισκοπὴ-ἐπίσκοπος.

IV. Ἡ ἔρευνα τῶν κειμένων τοῦ Ἱγνατίου καὶ ὅλων τῶν κειμένων τῆς Ἀποστολικῆς καὶ Μεταποστολικῆς ἐποχῆς ἐτέθη ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ἀνωτέρω ὅλως ἐξωτερικῶν δεδομένων καὶ δὴ καὶ ὡς ἀντιτιθεμένων πρὸς τὸ «ὁ ἐπίσκοπος» ἢ Ἱγνάτιος, ὡς καὶ λοιπὰ κείμενα, ἐνθα τὸ αἵνιγμα:

Οἱ πρεσβύτεροι

ἢ

ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι.

Ἡ ἔρευνα εἰδικώτερον τῶν 7 ἐπιστολῶν τοῦ Ἱγνατίου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν Πολύκαρπον καὶ πρὸς ὅλα τὰ κείμενα τῆς Ἀποστολικῆς καὶ τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς καὶ τῶν Καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Β' αἰῶνος, μέχρι τοῦ Ἡγησίππου, τοῦ Εἰρηναίου καὶ τοῦ Ἱππολύτου, ἀπεκάλυψε, ὅτι ἐν αὐτῷ δὲν εὐρίσκεται μόνον ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ λειτουργήματος («τὸ ὑπερίσκοπος») διὰ τοῦ ὀρθοῦ ὄρου, ἀλλὰ καὶ τῶν 3 ἱερατικῶν βαθμῶν, ἔτι δὲ καὶ μὲ ἄλλους τρόπους ἐμφανίσεως αὐτοῦ π.χ.

Ἱγνάτιος (ἐννοεῖται) Ἀντιοχείαν

» «ἐπίσκοπος Συρίας».

Νέον στοιχεῖον εἶναι τὸ ὄνομα μετὰ τοῦ ὄρου ὁ ἐπίσκοπος καὶ τῆς γενικῆς

καὶ τὰ λειτουργήματα. Διατί ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας ἐχαρακτήρισε τὸν «προεστῶτα πρεσβύτερον» τῆς τοπικῆς κοινότητος διὰ τοῦ «ὁ ἐπίσκοπος», τόμος Γ', τεῦχος ἀνεξάρτητον (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΑ), ἐν Ἀθήναις 1964.

8. Βλ. τὴν ἐλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ἀνακοινώσεώς μου ἐν Μονάχῳ, σσ. 12-13.

9. Πρβλ. Κείμενον Lima.

κτητικῆς «Πολυκάρπῳ Ἐπισκόπῳ Ἐκκλησίας Συμυρναίων» (ὄνομα πολιτῶν).

V. Εἰς τὰ παράδοξα λοιπὸν τῆς Ἱστορίας ἀνήκει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐξητάσθη ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰγνατίου ἐν συνδυασμῷ πρὸς Πολύκαρπον, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιππησίους, ἐνθα αἱ δύο ἐπιγραφαὶ τῶν ἐπιστολῶν:

«Πολυκάρπῳ Ἐπισκόπῳ Ἐκκλησίας Συμυρναίων, μᾶλλον ἐπισκοπημένῳ ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»,	«Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παροικούσῃ Φιλίπποις»
---	--

ὅτε ἀπεκαλύφθη ὄχι μόνον τὸ φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν σφάλμα τοῦ Adolf von Harnack, ἀλλὰ καὶ 4η μορφή, φιλολογικὴ καὶ ἱστορικὴ, τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος (ποτὲ ἀξιώματος, διότι ὁ κοσμικὸς ὅρος ἀξίωμα δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην), ἐν σχέσει πρὸς τὴν Κ.Δ.

Ἀλλὰ καὶ τὸ «Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι», ποῦ εἶναι παραλλήλως πρὸς τὴν πρὸ δύο γενεῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μορφήν, τ.ἐ. Ἰάκωβος (καὶ οἱ ἐμφανιζόμενοι διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τοῦ προεστῶτος τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων) πρεσβύτεροι (Πράξ. 21,18), εἶναι ἐξόχως διδακτικόν.

Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἐν ἀπουσίᾳ τῶν Ἀποστόλων ἐν Ἱεροσολύμοις διαμείνας Ἰάκωβος μέχρι τοῦ μαρτυρικοῦ του θανάτου († 621) ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, ὡς προεστῶτος τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, φέρεται μαζὶ μὲ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς τὸ σχῆμα:

Ἰάκωβος καὶ οἱ πρεσβύτεροι,	ὅπερ ἀντικαθιστᾷ τὸ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου φερόμενον:	οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι (Πράξ. κεφ. 15).
-----------------------------------	--	---

Δὲν θὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα τὰ περὶ οἰονεὶ χαλιφάτου τῶν συγγενῶν τοῦ Ἰησοῦ καθόλου, ὡς μὴ σοβαρά, ἄλλως τε ἀναιρεθέντα ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν Προτεσταντῶν, οἱ ὅποιοι τὰ ἐφεῦρον, διότι ἐπηρεάζομαι ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς πηγὰς τῶν δύο πρώτων αἰώνων εὐρίσκομεν ἐννέα (9) φιλολογικοῖς-ἱστορικῶς μορφᾶς τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ ἀντὶ τῆς ἐπιζητουμένης μιᾶς ὀνομασίας-τίτλου τοῦ λειτουργήματος, τ.ἐ. τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ λειτουργήματος καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν αὐταῖς περιέχεται καὶ ἡ ἐννοια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι θεολογικὴ καὶ ἐκκλησιολογικῆς σημασίας σύννοψις τῆς σειρᾶς τῶν γεγονότων, ἥτοι «τῶν διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων» — διότι πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἄρα πολλοὶ ἐγένοντο ἐπίσκοποι, ὡς διάδοχοι αὐτῶν.

VI. Θ' ἀπετέλει ὁμῶς σφάλμα, ἐάν δὲν ἐσημείωνα ὡς βαρυσήμαντον τὸ γεγονός, ὅτι περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Εἰρηναίου († 200) καὶ τοὺς πρὸ τοῦ Ἰππολύτου († 236):

α) ἐξέλιπον αἱ δύο ἐκ τῶν 4 χρήσεων τοῦ πληθυντικοῦ πρεσβύτεροι, ἥτοι:

1ον τὸ συνυμφοτέρων: οἱ πρεσβύτεροι (ἐπίσκοποι) ὁ πρεσβύτερος (π.χ. ὁ Ρώμης)

προερχόμενοι οἱ πρεσβύτεροι
ἐκ τοῦ

2ον οἱ πρεσβύτεροι, τ.ἔ. πολλοὶ ἐπίσκοποι (π.χ. οἱ Ρώμης παρ' Εἰρηναίῳ).

β) «τὸ ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι», ἥτοι ὁ δευτερεύων καὶ εἰς τὴν Ἐφεσον καὶ τὴν Δύσιν ἐπεκταθεὶς διπλοῦς ὁμῶς, «βιβλικῆς δὲ προελεύσεως» ὅρος (Α' Κλήμεντος ἐξ Ἡσαΐου (Ο') 60, 17), καὶ τοῦτο διότι «ὁ Κλήρως» διεκρίθη εἰς τὰ τρία λειτουργήματα μὲ τοὺς ἀκριβεῖς ὅρους: «ὁ ἐπίσκοπος», «οἱ πρεσβύτεροι», «οἱ διάκονοι», ὡς συνέβη παρ' Ἰγνατίῳ, πρὸ ἐκατὸν ἐτῶν καὶ πλέον εἰς τὴν Συρίαν καὶ Μ. Ἀσίαν (80-110 ἢ 113). Ἡ ἀνωμυία δὲ ὡς γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν 2 πρώτων αἰώνων καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη τῶν ἐπισκόπων, ἡ μιμουμένη τοὺς ἀποστόλους καὶ δὴ τὸν Πέτρον, ὅστις πιθανῶς παρήγαγε τὸν ὅρον «συμπρεσβύτερος» (Α' Πέτρ. 5,1) διὰ τὸν ἐπίσκοπον, ὑπῆρξε παράγων βαρυσήμαντος ὅχι μόνον διὰ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν Πολύκαρπον (Ἰάκωβος καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ μετὰ τὸ 110 «Πολύκαρπος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι»), ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν Ρώμην, ἥς οἱ ἐπίσκοποι, ὡς μαρτυροῦν αἱ πηγαὶ μέχρι τοῦ Εἰρηναίου († 200), ὅχι μόνον ἀπέφευγον τὸν ὅρον «ὁ ἐπίσκοπος», ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ προετίμων «τοὺς ὅρους»:

α) Προεστὼς

β) Προεστὼς πρεσβύτερος

γ) Ὁ πρεσβύτερος.

Πιθανῶς τὸ τελευταῖον εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς Β' καὶ Γ' ἐπιστολῆς τοῦ Ἰωάννου, διότι τὸ ρωμαϊκὸν πνεῦμα καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα δὲν εἶχον εἰσέτι εἰσέλθει καὶ μέχρι τοῦ Βίκτωρος (περὶ τὸ 130) δὲν εἶχον ἀποκτήσει τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως, ἥς ὁ Καθολικισμὸς ἤρχισε νὰ μεταβάλλεται (τέλος Β' μέχρι Θ' αἰῶνος) εἰς Ρωμαιοκαθολικισμόν. Δύο γενεὰς μετὰ τὸν Βίκτωρα ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης μετεβλήθη εἰς Πάπαν, ἀναζητήσαντα θεμέλια εἰς τὴν προβληματικὴν διαδοχὴν τοῦ Πέτρου ἐν Ρώμῃ (ἡ καύχησις διὰ τὰ τρόπαια, τ.ἔ. τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων Ἀποστόλων, ὑπῆρξε παράγων σημαντικὸς) καὶ εἰς τὸ περιώνυμον χωρίον 16,18

τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, πράγματα ποὺ ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς εὐρήματα τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰῶνος (πάπας Στέφανος Α' 254-7).

Ἄλλὰ θὰ ᾔτο ἄδικον, ἂν δὲν ἐξήρουντο τὰ γεγονότα, ποὺ ἀφοροῦν τὸ θεμέλιον τῆς παρουσίας πραγματείας, περὶ τοῦ «Ἀποστολικοῦ Λειτουργήματος» τῆς Ἐκκλησίας, ἐκάστης Καθολικῆς Ἐκκλησίας: α) «τῆς ἐπισκοπῆς» καὶ β) «τοῦ ἐπισκόπου», ὡς φορέως αὐτῆς, ποιμαίνοντος ἐκάστην τοπικὴν Ἐκκλησίαν, ποὺ ᾔτο μέχρι τὸ 250 περίπου μ.Χ. μία ἐνορία μὲ ἓνα ἐπίσκοπον, μετὰ τῶν πρεσβυτέρων (καὶ διακόνων), μὲ ἐν Βάπτισμα καὶ μίαν Θ. Εὐχαριστίαν (Ἰγν., Πρὸς Φιλ. 4).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Θ' ἀπετέλει παράλειψιν, λοιπόν, ἂν δὲν ἐξήρουντο τὰ γεγονότα, ὅτι αἱ δύο Ἐκκλησίαι αἱ ἐξ Ἑθνῶν ἢ μὲν τῆς Ρώμης (πρὸ τοῦ 96 μ.Χ.):

α) Καθιέρωσε καὶ διεμόρφωσε τὸν ἐξ Ἱεροσολύμων καὶ Ἐφέσου καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου προελθόντα ὅρον «ἢ ἐπισκοπῆς», συνδέοντα βασικὰ σημεῖα τῆς Ἐκκλησιολογίας,

β) τὰ θεῖα δικαίω ὑπάρχοντα λειτουργήματα τὰ μετὰ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν,

γ) εἰς τὴν Θ. Εὐχαριστίαν,

δ) μετὰ τοῦ λειτουργικοῦ ἐκκλησιολογικοῦ ὅρου τοῦ κατ' ἐφεξῆς κανονικοῦ ὅρου «καθιστάναι» συνδεόμενα καὶ

ε) μετὰ τῆς θεωρίας περὶ τοῦ ἀνεξαλείπτου χαρακτῆρος τῆς Ἱερωσύνης¹⁰, ἐξ ὧν ἐγεννήθη τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον — ὁ ρ θ ό τ ε ρ ο ν ἢ ἐπιστήμη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, καὶ ἡ τῆς Ἀντιοχείας (μαρτυρία τοῦ Ἰγνατίου):

i) Καθιέρωσε σχεδὸν ταυτοχρόνως φορέα αὐτῆς μὲ τὸν ὅρον «ὁ ἐπίσκοπος», διέκρινε δὲ σαφῶς αὐτὸν ἀπὸ τὸ λειτουργήμα τῶν πρεσβυτέρων.

ii) Ἐξῆρε τὸν δεσμὸν ἀμφοτέρων τῶν λειτουργημάτων (ἐπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ, ᾗτοι τὸ συναδελφικὸν πνεῦμα = Kollegiales), τὸ ὅποῖον φαίνεται ἰσχυρότερον ἐν τῇ Δύσει διὰ τοῦ διπλοῦ ὅρου «πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι» σημαίνοντος τὸ συναμφότερον.

iii) Ἐξῆρε ὡς ἀκατάλυτον τὸν ἐν τῇ Δύσει ὑφιστάμενον ἐκκλησιολογικὸν δεσμὸν τῶν τριῶν θεμελιακῶν μυστηρίων, ἀληθῶς ὑπαρξιακῶν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν:

10. «Charakter intelegibilis im Keim» λέγει ὁ H. Lietzmann, Geschichte der Alten Kirche, τ. I, σ. 204.

Ἱερωσύνης

Θ. Εὐχαριστίας

Βαπτίσματος (κεφ. 4).

iv) Ἔδωκε τὴν ἀρχὴν τῆς διακρίσεως τῶν δύο λειτουργημάτων τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων λειτουργικῶς καὶ διοικητικῶς (ἐλλείπει ἐρευνητικὴ πραγματεία περὶ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἐπισκόπου = jurisdiction).

v) Διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ρήματος «ἐπισκοπέω» (ἐπιγραφὴ ἐπιστολῆς πρὸς Πολύκαρπον) ὄχι μόνον ἐνισχύει τὴν ἄποψιν περὶ χρήσεως τοῦ ὅρου «ἡ ἐπισκοπὴ» ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀλλὰ καὶ τοῦ ρόλου, ὃν πιθανότατα διεδραμάτισεν ὁ ὅρος οὗτος, τυχαίως μὴ χρησιμοποιούμενος εἰς τὰς 7 ἐπιστολάς, ἀλλὰ τοῦναντίον ἕνεκα τῆς χρησιμοποίησεως ἀμφοτέρων ἐπισκοπέω-ἐπισκοπος, ἐπιτρεπόντων τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκεῖ ὑπάρξεως τοῦ ὅρου «ἐπισκοπὴ», ὑποβοηθήσαντος ἀμέσως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὅρου «ὁ ἐπίσκοπος», ὁ ὁποῖος μετὰ 100 ἔτη καθιερώθη εἰς τὴν Δύσιν καὶ κατέστη, μετὰ τοῦ ὅρου ἐπισκοπὴ, παγκοσμίου χρήσεως καὶ σημασίας διὰ τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ὅρος ἐχρησιμοποιήθη:

1) Οὐχὶ ἀπλῶς ἐν γεωγραφικῇ ἐννοίᾳ, ταυτιζομένη πρὸς τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν, ἐξ ἧς προῆλθεν ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος αἱ ἐνορίαι (Gemeinde-Parrchien, ἐκ τοῦ παροιμία = ἀρχικῶς σημαίνουσα ἐπισκοπὴν = ἐνορίαν), ἀλλὰ καὶ 2) ὡς τὸ μόνον λειτουργημὰ ἐκάστης Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ λειτουργοῦσιν οἱ 3 ἱερατικοὶ βαθμοί, ἐν τῷ ὁποίῳ θεμελιοῦται ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ καὶ ἐν τοῖς ἐπισκόποις, διότι εἶναι ὁ ἐπίσκοπος ὁ διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, ὡς καθολικῶν ἐπισκόπων, μὲ τὴν θεμελιώδη διαφορὰν, ὅτι ὑπάρχει τοπικὸς περιορισμὸς τοῦ λειτουργήματος καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς ἐπισκοπῆς μὲ τὴν διατύπωσιν:

ἐπισκοπὴ Συμυρναίων, βραδύτερον Σμύρνης, καὶ ὡς τοῦ κυρίου λειτουργοῦ, τοῦ διευθύνοντος τὴν Θ. Εὐχαριστίαν μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ποιμαίνοντων τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν (μετὰ καὶ τοῦ ἐπισκόπου). Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ ἀνάλογος φιλολογικὸς καὶ ἱστορικὸς τύπος τοῦ ὅρου μετὰ τῆς γενικῆς κτητικῆς ἐπίσκοπος Συμυρναίων ἢ Σμύρνης
ἢ εἰς τὸν τύπον

«Μελίτων Σαρδιανῶν ἐπίσκοπος», ὡς διάδοχος τῶν ἀποστόλων.

Ἐπὶ ἀρχῇ ταυτόσημος τοπικὸς περιορισμὸς τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς παρουσιαζόμενος ἀρχικῶς τόσον εἰς τὸν ἐπίσκοπον ὅσον καὶ εἰς τὸ λειτουργημὰ τῆς ἐπισκοπῆς,

π.χ. ἡ ἐπισκοπὴ Κορίνθου ἢ Ρώμης
ἢ ἐπισκοπὴ Κορινθίων ἢ Ρωμαίων (Α' Κλήμεντος), κατὰ τὸ
Σμυρναίων.

Ἐξ αὐτῶν προῆλθον αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἐπισκόπων

ὁ Κορίνθου Πρῆμος (β' ἡμισυ τοῦ Β' αἰῶνος Ἡγήσιππος).

ὁ Ρώμης Ἀνίκητος (β' ἡμισυ τοῦ Β' αἰῶνος).

Τὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι δὲν ἠρώτησαν οἱ φιλόλογοι καὶ ἱστορικοὶ πόθεν προ-
ῆλθον αὐταὶ αἱ φιλολογικαὶ μορφαί, ἐν αἷς διετηρήθη ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ
ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ μόνον διὰ τοῦ ὀνόματος: ὁ Κλήμης, ὁ Ἰγνατίος, ὁ Πολύ-
καρπος, διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ ἀωνύμου πλήθους (12) τῶν πρεσβυτέρων,
ὡς διεκρίνοντο ἐν Ἱεροσολύμοις διὰ τῶν ὀνομάτων των οἱ Ἀποστόλοι ἀπὸ τοῦ
πλήθους τῶν ἀωνύμων πρεσβυτέρων (Πράξεις Ἀποστόλων, κεφ. 15).

Ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ εἶναι εὐνόητως σύμφωνος
πρὸς τὸ ἐν Ἀποστολικῶν λειτούργημα τῆς Ἐπισκο-
πῆς, συνδεόμενον μετὰ τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Διατί περι-
ωρίσθη ἡ διαδοχὴ, πολὺ πρὸ τῶν μέσων τοῦ Β' αἰῶνος, βεβαίως καὶ ἐφεξῆς, εἰς
τὸν ἕνα, τὸν Προεστῶτα Πρεσβύτερον ἐπίσκοπον τῆς μιᾶς Ἐπισκοπῆς καὶ Θ.
Εὐχαριστίας προεστῶτα, τὸν κατέχοντα «τὸν τόπον» καὶ φορέα τῆς Μιᾶς
Ἐπισκοπῆς, τὸν καὶ ἔχοντα τὴν ἀποστολὴν τῶν Ἀποστόλων εἰς τὸ συλλεῖ-
τουργον τῶν πρεσβυτέρων-ἐπισκόπων (ὡν προΐστατο ὁ εἷς προεστῶς
πρεσβύτερος, ὁ ὀνομασθεὶς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν διὰ τοῦ «ὁ ἐπίσκοπος»), εἶναι
ἱστορικῶς εὐνόητον. Ὁ λόγος εἶναι προφανὴς ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπιστολῆς
τοῦ Ἰγνατίου πρὸς Σμυρναίους 8, διότι τὸ πρόβλημα τῆς «διαδοχῆς» ἐνεφανί-
ζετο ἤδη ζώντων μὲν ἀλλ' ἀπόντων καὶ περιοδούντων τῶν Ἀποστόλων, ἐπὶ
μακρόν, ὅτε ὁ εἷς, ὠρισμένος «ὁ προεστῶς πρεσβύτερος» μὲ χειροθεσίαν
ἦτο ἐν τῇ πράξει «ὁ ἐπίσκοπος», ἀλλ' ὠνομάζετο ἐπὶ μακρόν «ὁ προεστῶς» ἢ
«ὁ προεστῶς πρεσβύτερος» ἢ «ὁ πρεσβύτερος».

Τὰ πορίσματα ταῦτα συμπληρώνουν ὅσα διετυπώθησαν εἰς τὴν
ἀνακοίνωσίν μου ἐν τῷ Παν/μίῳ τοῦ Μονάχου, ὅτι δηλαδὴ ἡ λέξις «ὁ ἐπίσκο-
πος» ἦτο ἡ κατάλληλος διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἐποπτείας τῆς Θ. Εὐχα-
ριστίας τῆς Ἱεραποστολῆς καὶ τῆς ζωῆς τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Τώρα προσ-
τίθεται τὸ γεγονός τῆς πιθανῆς προτέρας χρήσεως τοῦ ὅρου «ἡ ἐπισκοπή», ὡς
ἔργον τῶν Ἀποστόλων, δι' ὃ καὶ εἶναι πιθανώτατον, ὅτι διεδραμάτισε σπουδαῖον
πρόσωπον καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ προεστῶτος πρεσβυτέρου
ὡς ἐπισκόπου, ὡς φορέως τῆς ἀποστολῆς καὶ δικαιοδοσίας τῆς ἀποστο-
λικῆς τοῦ ἐπισκοπεῖν. Ἡ διαδοχὴ συνδέεται σαφῶς εἰς τὴν Α' Κλήμεντος
πρὸς τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων: τοῦ ἐπισκοπεῖν τὴν Θ. Εὐχαρι-
στίαν καὶ εἰς τὴν κατάστασιν («καθιστάνα») διαδόχων ἐν τῇ ἐπισκοπῇ. Ἡ
ἀρχικὴ μορφή τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ, δηλαδὴ μόνον τὸ ὄνομα, ἐπιβεβαιου-

μένη ἐκ τῶν πηγῶν —οἱ ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι εἶναι κατάλογοι χρονικῆς διαδοχῆς ὀνομάτων, κατὰ χρονολογικὴν σειράν, διαδοχῆς¹¹— συνδέει ἀναποσπάστως τὴν ἐπισκοπὴν, τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ διευθύνσει τῆς ἐπισκοπῆς μετὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὡς μαρτυρεῖ διὰ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Κόρινθον ἡ Α' Κλήμεντος.

Ταῦτα θ' ἀναπτυχθῶσιν εὐρύτερον εἰς τὴν μεγάλην πραγματείαν «Ἡ ἐπισκοπὴ. Τὸ Ἀποστολικὸν λειτουργημα τῆς Ἐκκλησίας», ὅτε καὶ θὰ συμπληρωθοῦν ὅσα λέγονται περὶ «διαδοχῶν τῶν Ἀποστόλων» ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, εἰδικῶς δὲ ὡς συνέχεια εἰς τὴν μεγάλην φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔρευναν, ποὺ δημοσιεύεται εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου *Ökumenischer Dialog ohne Konsensus*», Würzburg 1983, ἐνθα καὶ ἡ βιβλιογραφία κατ' ἐπιλογὴν.

Σημειώσεις.

α) Ἡ παροῦσα βραχεῖα ἔρευνα εἶναι ἡ 2α πληρεστέρα πρόδρομος ἀνακοίνωσις ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἐγράφη δὲ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀκολουθοῦσης πρώτης γερμανιστὶ γραφείσης καὶ δημοσιευθείσης εἰς τὸν τιμητικὸν τόμον ἐπὶ τῇ 70ετηρίδι τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης κ. Johannes Straub. Ὁ τίτλος τῆς ἀνακοινώσεως εἶναι: *Zur Problematik der Frage der Sanktionierung der termini technici ἡ ἐπισκοπὴ, ὁ τόπος καὶ ὁ ἐπίσκοπος in den Ortskirchen der zwei ersten Jahrhunderte* (Romanitas - Christianitas: Untersuchungen zur Geschichte und Literatur der römischen Kaiserzeit, Berlin-N. York 1982, σσ. 244-250).

β) Εἰς τὴν βιβλιογραφίαν προσθετέα νῦν ἡ νέα μορφή ἐρένης, ὡς λόγος - ἀνακοίνωσις κατὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ τιμητικοῦ τόμου εἰς τὸν γράφοντα: Ἀντίδωρον Πνευματικόν, Ἀθῆναι 1981. Τίτλος τῆς πραγματείας-ἐρένης: *Γλωσσικὸν καὶ παραδοσιακὸν αἶσθημα εἰς τὴν φιλολογικοῖστορικὴν ἔρευναν τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τῶν δύο πρώτων αἰώνων*. Δημοσιεύεται εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Ἐπισήμων Λόγων, φέρον τὸν τίτλον: Ἡ τελετὴ τοῦ χρυσοῦ Ἰωβηλαίου τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γερ. Ἰ. Κονιδάρη.

Ἐγράφη ἐν Badgastein (τῆς Αὐστρίας) κατ' Αὐγουστον 1982, ἀνεθεωρήθη δὲ ἐν Ρόδῳ (ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει) καὶ ἐν Ἀθήναις, Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1983.

11. Ἄνευ τοῦ τίτλου «ὁ ἐπίσκοπος».

DEUTSCHE EINLEITUNG UND ZUSAMMENFASSUNG

*Zur Problematik der Frage der Sanktionierung
der termini technici**ἡ ἐπισκοπή, ὁ τόπος und ὁ ἐπίσκοπος
in den Ortskirchen der zwei ersten Jahrhunderte
(revidierte Auflage)*

In der römischen Kaiserzeit, vom ersten bis dritten Jahrhundert, sind diese drei termini technici von der Kirche — der Einen Heiligen Katholischen und Apostolischen Kirche — sanktioniert worden, und eben deshalb blieben sie bis auf unsere Zeit als termini technici im Kirchenrecht und in der Kirchengeschichte aller Zeiten erhalten. Ist dies ein Zufall? Vor allen Dingen der terminus technicus ὁ ἐπίσκοπος, als erster Eindruck von den Quellen der sieben Briefe des Ignatius (+ 110—113?) und 'Επισκοπή im Clemensbrief als das Amt der Ortskirche, stellt die besondere Frage, welche Rolle der Wortbegriff 'Επισκοπή (I Clem. 40—44) bei der Bildung, Annahme und Sanktionierung des Wortbegriffs ὁ ἐπίσκοπος spielt in Antiochien zur Bezeichnung des vorstehenden Presbyters der Ortskirche.

Fünf Tatsachen sind bei der Untersuchung der im Titel angegebenen termini technici von grundlegender Bedeutung:

1. In Antiochien hat zur Zeit des Ignatius die Bildung und Sanktionierung des Wortbegriffs ὁ ἐπίσκοπος stattgefunden. Wir müssen uns vor Augen halten, dass Ignatius nicht nur zwei Generationen, sondern auch die apostolische und nachapostolische Zeit vertritt (50—110—113?).

2. Die demütigen Menschen — die Anonymität dieser Kirchenmänner ist von Clemens bezeugt — sind ausschlaggebend für das Verständnis der Zeit und die Sanktionierung des Wortbegriffs ὁ ἐπίσκοπος. Das zwingt zu der Annahme, dass diese Männer keine Machtmenschen

gewesen sein können: solche gab es in den Ortskirchen, die unabhängig voneinander lebten und sich doch als Einheit fühlten und betrachteten, nicht, sondern er wurde lediglich als passende Bezeichnung für die Führer der Ortskirchen benutzt und anerkannt. (Vgl. Ger. KONIDARIS, Vortrag in der Univ. München 1960; vgl. Münch. Theol. Zeitschrift 1961, Heft 4, Titel: Warum die Urkirche von Antiochien den προεστῶτα προεσβύτερον als ὁ ἐπίσκοπος bezeichnete).

3. In der Kirche von Antiochien scheint auf den ersten Blick das Wort ἡ ἐπισκοπή keine Rolle gespielt zu haben.

4. Das Wort ἡ ἐπισκοπή als Charakterisierung der Aufgabe der Apostel (Apg. 1, 20, «τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος» für den apostaten Apostel Judas von Petrus, aus Psalm 69, benutzt) erscheint sehr früh in nur einer Ortskirche: der von Ephesus (I. Tim. 3,1 ἐπισκοπῆς ὀρέγεται καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ).

5. Dann, in der Anfangszeit der christlich-griechischen Literatur, bereits um das Ende des 1. Jahrhunderts im ersten Clemensbrief (44,1; 44,4), erscheint plötzlich dieser gewichtige Wortbegriff als ein fest eingeführter Begriff in den Ortskirchen von Rom und Korinth für das Amt der Kirche, und zwar als ein vollendeter Begriff, Episcopé als das Amt der Kirche. Wort und Begriff sind untrennbar verbunden mit der Heiligen Eucharistie und den Aposteln und ihrer Nachfolgeschaft in der Eucharistie. Die Verbindung von Priesteramt bzw. Episcopos und Eucharistie gilt auch bei Ignatius als eine Realität (vermutlich Phil. 4; vgl. auch Eph. 4).

Der Vorbehalt gegenüber dem Gebrauch der Bezeichnung ὁ ἐπίσκοπος wegen seiner Anwendung für Gott im Westen fehlt auch im Osten nicht ganz (Ign. Rom 1 an Polyc. insc., sehr wichtig!).

Auf Grund dieser Tatsachen ist die Frage der Untersuchung der angeführten Wortbegriffe von grundlegender Bedeutung, voran jedoch die der Frage:

War das Wort ἡ ἐπισκοπή in Antiochien vor der Bildung der zwei Urformen des Bishofsamtes: des Namens selbst: ὁ Ἰάκωβος, ὁ Εὐδῶδιος, ὁ Ἰγνάτιος und ὁ ἐπίσκοπος in Gebrauch oder nicht. — Es ist ausgeschlossen anzunehmen, dass die Benutzung durch Petrus und Paulus, die uns in den fragmentarisch erhaltenen Quellen überliefert ist, des Wortbegriffs ἡ ἐπισκοπή keine Rolle in Antiochien bei der Bildung des gewichtigen Begriffs ἐπισκοπή gespielt hatte. Darum ist es auch für das ökumenische Gespräch, d.h. die Vereinigung der Kirchen, notwendig, die vorgenannten Grundsatzfragen zu untersuchen.

Einige Grundsatzfragen zur neuen Untersuchung über das Bischofsamt der Ortskirchen: ἡ ἐπισκοπή

1. Die Untersuchung des Schicksals der Wortbegriffe ἐπισκοπή und τὸπος in den christlichen Kirchen der zwei ersten Jahrhunderte ist notwendig, denn sie ist mit der Frage des Bischofsamtes (ἡ ἐπισκοπή) und des Trägers dieses Amtes (ὁ ἐπίσκοπος) — die Unterscheidung ist notwendig, wird aber nicht allgemein angewandt (vgl. aber KITTEL, W. z. NT. Bd. 2 S. 602 f., 604 ff.) — bis in unsere Zeit eng verbunden und im ökumenischen Gespräch nunmehr zu einem Zentralproblem geworden bei der Behandlung der Frage nach der Einheit der Kirchen in Wort und Sakrament. Die drei Texte, welche die Kommission für Glauben und Kirchenverfassung des Ökumenischen Rates der Kirchen in ihrer Sitzung in Accra (Ghana) 1974 als Material zum Studium von Taufe, Eucharistie und Amt für die Kirchen zusammengestellt und an diese gesandt hat, sind als «Konsensus-Texte» charakterisiert worden (agreed statements, wie auch z.B. L. VISCHER im Faith and Order paper 102 S. V., Titel: Episcopate and Episcopate in Ecumenical Perspective, enthält die wichtige Studie über das Bischofsamt). Daher wurde der Versuch gemacht, die im Ökumenischen Rat der Kirchen vertretenen Kirchen — man ist gezwungen zu sagen: auch Nicht-Kirchen, Konfessionen, Denominationen und Organisationen — aufzufordern, einen Schritt voranzumachen, damit eine gegenseitige Anerkennung der Ämter möglich werde («One Baptism, one Eucharist and a mutually recognized Ministry» — ebenda, und: Faith and Order paper No. 73. Geneva 1974). Diese Forderung hatte die scharfe Kritik der Katholisch-Orthodoxen ausgelöst. Dies war und ist eine natürliche Folge ihres Wesens, denn sowohl für die katholische Orthodoxie des Ostens als auch für die römisch-katholische Kirche des Westens handelt es sich dabei eigentlich um das Sakrament des Priesteramtes, von dessen Vorhandensein die Gültigkeit aller Sakramente abhängt. Die termini technici «ordiniertes Amt» (ministère ordonné), die in dem «Texte provisoire en vue de la Standing Commission de janvier 1981, Texte révisé de la rencontre du Steering Committee (3—7 juin 1980)» erläutert werden («Le terme ministère ordonné se rapporte aux services pour lequel l'église accomplit en ordination par invocation de l'esprit et imposition des mains» und «le terme sacerdoce est utilisé par certaines (immer unbestimmt!) églises pour désigner ce qui est appelé ici, ministère ordonné». Les deux termes, ministère ordonné et, 'sacerdoce' ne doivent pas

être pris comme désignant deux réalités différentes») tragen nicht gerade dazu bei, die Situation der Antithese der Kirchen in der Frage des Amtes zu verbessern.

Es scheint nun an der Zeit zu sein, dass man die Wahrheit laut und deutlich ausspricht, nämlich dass das Priesteramt in seiner Fülle beim Bischof, als Successor der Apostel in Wort und Sakrament, in seiner Verbindung mit der Eucharistie (bezeugt bei Clemens Romanus, Didaché und Ignatius von Antiochien) zur Existenzbestimmung der Kirche Christi gehört und es infolgedessen keine Eucharistie gibt, wenn das Priesteramt nicht vorhanden ist (vgl. Ger. KONIDARIS: Zur Frage nach der Einheit der Kirche C., Athen 1978, Sonderabdruck aus der Theologia).

2. Die Notwendigkeit der Klärung der Frage des Amtes—Priesteramtes — ist auch aus anderen Gründen gegeben. Es herrscht eine Konfusion (vgl. das Dokument: Ministère, von dem oben die Rede ist, S. 4) über «das Amt» in den Kirchen nicht nur in den ökumenischen Diskussionen der neutestamentlichen Stellen, denn es fragt sich, welche die Bedeutung dieser beinahe mystischen termini *πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι* ist, und wie es möglich ist, dass in diesen termini *technici* die Dreigliederung der Ämter: Episkopos — Presbyter — Diakone — des Ignatius von Antiochien, steckt! Es scheint unmöglich zu sein, denn die Ignatius-Zeugnisse (110-113) sind verbunden mit der Charakterisierung: Monarchisches Episkopat; doch handelt es sich um einen Sonderfall! Neutestamentler, Historiker und Kirchenrechtler kämpfen seit jeher mit dieser Schematisierung. Meine Bemühungen hierum sind leider wenig bekannt (vgl. Prolegomena im Buch: Ökumenischer Dialog ohne Konsensus, gedruckt 1983 in Würzburg*), und darum bin ich jetzt entschlossen, die alten und neuen Forschungen über das Alter des Bischofsamtes und der Successiones Apostolorum zusammenzustellen und in einem Band zu publizieren. Die Urform des Bischofsamtes kann schon in der apostolischen Zeit entdeckt und in der Entwicklung der Verfassung der Ortskirchen verfolgt werden.

3. Der fragmentarische Charakter der Quellen der zwei ersten Jahrhunderte (siehe Ger. KONIDARIS, ebenda) stellte ein schwer lösbares Problem dar, denn das primäre Moment war die philologisch-historische Betrachtungsweise. Eben deshalb war es notwendig, bei der Behandlung der Quellen die richtige Methode anzuwenden.

4. Die Frage ist des öfteren behandelt worden, zuletzt von Yv.

* Leider ohne die 2 Carten. Eine zweite Auflage ist notwendig.

CONGAR: Das Bischofsamt und die Weltkirche, deutsche Übersetzung, Stuttgart 1964; BEYSCHLAG, K.: Clemens Romanus und der Frühkatholizismus, in: Beiträge zur historischen Theologie, Tübingen 1966, und L. GOPPELT: Die Apostolische und die Nachapostolische Zeit: Ein Handbuch, unter dem Titel: Die Kirche in ihrer Geschichte, Göttingen 1966, sowie meine eigenen alten und neuen Forschungen, die nun zusammengestellt sind und im Buch: Ökumenischer Dialog ohne Konsensus, in Würzburg erschienen sind.

5. Die Grundsätze der Methodik sind dort gesammelt und zu breiterer Darstellung geführt. Es war eine dringende Notwendigkeit, nicht nur die autoritative negative Stellungnahme der Kirche Griechenlands¹ im Zusammenhang mit der Kritik des Ökumenischen Patriarchats an den drei Texten des Ökumenischen Rates der Kirchen zu begründen, sondern auch eine ausführlichere Kritik der Kirchen zu begründen, sondern auch eine ausführlichere Kritik an den ökumenischen Texten zu verfassen in Anbetracht der Tatsache, dass von den Beiträgen der Orthodoxen in der Sektion Unity der III. Vollversammlung des Ökumenischen Rates in Neu Delhi (1961)² keine wirkliche Notiz genommen worden ist. Die Texte der Ökumenie sprechen mehrfach von Kirchen, ohne nähere Angaben, von welcher Kirche die Rede ist oder von welcher ökumenischen Perspektive; zuletzt: Episcopo and Episcopate in Ecumenical Perspective: Faith and Order paper 100³, Genève 1980, und: Ministry oder Ministère. Eine deutsche Übersetzung dieses Aufsatzes wird erwartet. Dieser Text ist jedoch provisorisch, denn nach der Revision der drei Texte (oben), die in Bangalore (siehe: Sitzungsberichte über «Faith and Order») angeordnet wurde, muss der Text über das Amt seine endgültige Form erst im Januar 1982 finden in der Sitzung der Ständigen Kommission der Kommission für Glauben und Kirchenverfassung und in der Plenarsitzung, die vom 3. bis 16. Januar 1982 in Lima, Peru, stattfinden soll. Das ist schon geschehen 1983.

In der Sitzung des Zentralausschusses in Genf (11.—22. August 1980) habe ich meine Genugtuung darüber ausgedrückt, dass diese Texte als «Studien» und nicht als «Konsensus-Texte» angesprochen werden,

1. Erster Druck der Urkunde der Kirche Griechenlands in deutscher Sprache in «Ökumen. Rundschau», Heft 3, Juli 1980, S. 301.

2. Eine erste vorläufige Begründung, ebenda S. 292—300. Es handelt sich um eine leichte Umformung des Aufsatzes, den ich im Mai-Juni 1979 bei der Konsultation der Orthodoxen in Chambésy (Centre Orthodox des Ökumenischen Patriarchats) verlas und dem drei Texte, vor allen Dingen über das Amt, gewidmet waren.

weil sie den Kirchen als Material zum Studium zugesandt worden waren, denn es ist meine feste Überzeugung, dass die Wiederherstellung der *Una Sancta* nur durch die bilateralen Verhandlungen möglich ist. Dies ist offensichtlich, denn wie können 300 Kirchen und Nichtkirchen, d.h. Konfessionen, Denominationen und Organisationen, die keine Kirchen sein wollen (Heilsarmee!), zu irgendeiner Form von Einheit gelangen? Begriff und Einheit der Kirche in Wort und Sakramenten sind Voraussetzungen für eine Eini-gung.

6. Die primäre und besondere Behandlung des Wortbegriffs ἐπίσκοπῃ jedoch in Zusammenhang mit der Frage ὁ ἐπίσκοπος, wird dadurch erforderlich, dass dieser Wortbegriff (zuerst in der Apostelgeschichte 1,20 und sodann bei I. Timotheus 3,1) anscheinend schon früher als die Bezeichnung «ho episcopus» in Gebrauch war, und weil er öfter durch den vielfachen Gebrauch des Wortbegriffs Ἐκκλησία = Kirche ersetzt wurde (vgl. neutestamentliche Stellen, bes. bei ZIZOULAS «Die Einheit der Kirche», Diss. 1965). Diese schwierige Auseinandersetzung ist deshalb notwendig, weil viele Theologen des Westens der Meinung sind, dass die Benutzung des Neuen Testaments auf keinen Fall in eine Beziehung zu Bistümern gesetzt werden darf!

7. Der Grundsatz aber, dass das Neue Testament nicht allein und getrennt von den Quellen der zwei ersten Jahrhunderte behandelt werden darf, ist wissenschaftlich begründet, denn der «Kanon» des zweiten Jahrhunderts in seiner — unvollendeten — Form ist das Buch aller Ortskirchen, die ihn unabhängig voneinander in das Leben der Kirche Christi eingefügt hatten. Eine Antithese in der Frage der Verfassung zwischen dem Neuen Testament und den Kirchen, die den Kanon zusammengestellt haben, ist ausgeschlossen, genauso wie es ausgeschlossen ist, dass eine Revolution wegen der Frage der Verfassung stattgefunden hat, inszeniert von «Machtmenschen» (?), die in der nachapostolischen Zeit angeblich die Macht an sich gerissen und die Leitung und Eucharistie der Ortskirchen übernommen haben könnten!

Solche Männer gab es nicht, und die Demut³ und die Anonymität, die uns durch Clemens Romanus und aus anderen Texten bezeugt werden, sind Beweise für die natürliche Entwicklung der Ortskirchen von der apostolischen über die nachapostolische Zeit bis hin zur Zeit des Irenäus. Weder der persönliche Zank in Korinth, wo «e-

3. Vgl. I. Clemensbrief, bei HARNACK, Einführung in die Alte Kirchengeschichte 1929.

nige Presbyter» abgesetzt worden waren, noch der von Rom, bei dem vom Ehrgeiz einiger «Πρωτοκαθεδρῖται» die Rede ist, dürfen zu der Überlegung führen, dass das Bischofsamt ein Novum in der Kirche des zweiten Jahrhunderts gewesen sei! Die Entdeckung der Urform der Bezeichnung des Trägers des Bischofsamtes⁴ nur mit dem Namen: Ignatius, Polycarp (wie Jakobus, Apg. 21,17—18) und der neun (9) Erscheinungsformen des Bischofsamtes⁵ in seiner Beziehung auch zur Frage der Successiones Apostolorum gestattet uns, nun einige wichtige Beobachtungen zur Frage der Unterscheidung der ἐπισκοπή und des Bischofs bei der Forschung zu berücksichtigen. Ἐπισκοπή ist zum Amt der Ortskirchen geworden und ὁ Ἐπίσκοπος ist der eigentliche Träger dieses Amtes. Wie diese Entwicklung zustande gekommen ist, bleibt die Frage, die behandelt werden muss.

4. G. KONIDARIS: Kommunikation in der Akademie von Athen 1956. Praktika 1957, 2. Aufl. 1959.

5. G. KONIDARIS: Ökumenischer Dialog ohne Konsensus, Würzburg 1983.

Γ'

Η ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΧΑΡΙΣΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ, ΠΡΟΦΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

Αί άνωτέρω δύο πρόδρομοι άνακοινώσεις, περί του έν τή έπιγραφή θέματος είναι άναγκαΐαι, διότι ή μεγάλη έρευνα του θεμελιώδους θέματος «ή Έκκλησία ως όργάνωσις» είναι άναπόφευκτος έπιστημονικώς και διά τόν Οικουμενικόν διάλογον.

1. 'Η έρευνα αύτη, ιδία των πηγών των δύο πρώτων αίωνων, μαρτυρεΐ, ότι ή Έκκλησία δέν έστηρίχθη εις τούς χαρισματούχους της, τούς 'Αποστόλους, προφήτας και διδασκάλους, αλλά τούς μονίμους λειτουργούς, τ. έ. τούς πρεσβυτέρους ή διακόνους ή κατ' άλλην έκφρασιν εις επισκόπους ή διακόνους, έν οΐς νοοϋνται και οί τρεΐς ιερατικοί βαθμοί, οί σαφώς διακεκριμένοι εις τόν 'Ιγνάτιον (7 έπιστολαί) και άναγνωριζόμενοι και άπό τόν Πολύκαρπον, ό όποϊος όμωσ γράφων πρός Φιλιππησίους (110-113) έπιδοκιμάζει τούς 3 ιερατικούς βαθμούς, αλλά δέν άγαπᾷ ό ίδιος τόν όρον «ό έπίσκοπος». 'Η μορφή ύφ' ήν παρουσιάζει έαυτόν: «Πολύκαρπος και οί σϋν αύτῷ πρεσβύτεροι» είναι όμοία πρός την του 'Ιακώβου ('Ιεροσολύμων) εις Πράξ. 21,17-18. Τοϋτο είναι βαρυσήμαντον στήριγμα εις την άποκαλυφθεΐσαν άρχέγονον μορφήν του έπισκοπικοϋ βαθμοϋ: α) 'Ιάκωβος, 'Ιγνάτιος, Πολύκαρπος, και β) Πολύκαρπος Σμυρναίων. "Ότι ή Έκκλησία έστηρίχθη εις τούς μονίμους λειτουργούς, συνεργάτας των 'Αποστόλων, τούς πρεσβυτέρους, οί όποϊοι δυτικώς τής 'Εφέσου ώνομάσθησαν έπίσκοποι και διάκονοι, είναι άσφαλές. "Ότι οί διάκονοι ύπῆρχον και εκεΐ όπου άναφέρονται μόνον οί πρεσβύτεροι, βεβαιοϋται εκ τής έπιστολῆς του Πολυκάρπου πρός Φιλιππησίους και την Β' Κλήμεντος κλπ.

2. 'Η έγκαθίδρυσις ή όρθότερον «κατάστασις» εις την Θ. Εϋχαριστίαν «πρεσβυτέρων» εις την Α' 'Αποστολικήν όδοποιάν του Παύλου (Ν.Α. 'Ασίαν, Κύπρον) και εΐτα εις 'Εφeson, μεταξϋ δέ του 60-90 εις Ρώμην και Κόρινθον (Α' Κλήμεντος) είναι γεγονότα άναμφισβήτητα. Είς βεβαίωσιν του γεγονότος ποϋ έστηρίχθη ή Έκκλησία έρχεται πρώτον ή 'Αποστολική Σύνοδος (Πράξ. κεφ. 15) του 48-49 μ.Χ. αλλά και αί Ποιμαντορικαί έπιστολαί. Διά τόν προεστώτα αύτων και τάς όνο-

μασίας του ἴδε ἀνωτέρω ἔρευναν¹. Βεβαιούμεθα δὲ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Ρωμαίους τοῦ Ἱγνατίου, ἐνθα ὀνομάζει ἑαυτὸν ὡς «ἐπίσκοπον Συρίας» ἐρχόμενον εἰς τὴν Δύσιν.

3. Εἶχον περατώσει τὴν 2αν πρόδρομον ἀνακοίνωσιν περὶ ἐπισκοπῆς (ἀνωτ.), ὡς ἀποστολικοῦ λειτουργήματος, τοπικοῦ θεσμοῦ τοῦ μεγάλου θεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε ἔλαβον ὡς δῶρον τὸν ὀγκώδη τόμον τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Κ.Δ. κ. Ἰωάννου Παναγοπούλου «Ἡ Ἐκκλησία τῶν προφητῶν», εὐτυχῶς μὲ ὑπότιτλον «Τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν δύο πρώτων αἰώνων», Ἀθῆναι 1979, σελίδες 459. Πρόκειται περὶ ἔργου ἀξιολόγου ἐξετάζοντος ἐν λεπτομερείᾳ, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν πρισματικὸν φακὸν τὸ λαμπρὸν φαινόμενον τῆς Προφητείας, τὸ ὅποσον ἤκμασε κυρίως κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἤτο «σποραδικόν», δι' ὃ καὶ ὁ ὑπότιτλος θὰ ἦτο ὀρθὸν ν' ἀποτελέσῃ τὸν κύριον τίτλον τοῦ ἔργου. Εἰς τὴν Διδαχὴν (90-130 μ.Χ. ;) γίνεταί λόγος περὶ τῶν ἀληθῶν προφητῶν καὶ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τῶν Ψευδοπροφητῶν. Οὗτοι ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν χαρισματούχων: Ἀποστόλων, προφητῶν καὶ διδασκάλων. Οὗτοι δὲν ἀπετέλουν θεσμόν, διότι «τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ», ἀλλ' ἐκτάκτους λειτουργοὺς τῶν περιουδυνόντων χαρισματούχων —πιθανῶς μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης— διότι κατὰ τὴν Μεταποστολικὴν ἐποχὴν (70-140) εἰς τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας ἀνῆλθον αἱ ἐπισκοπαί,² ποὺ ἦσαν ἀπλᾶ ἑνορίαὶ μὲ ἐπίσκοπον, περιβαλλόμενον ὑπὸ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. "Οθεν εἶναι εὐεξήγητον: 1) ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐχειροτόνει π.χ. Πολύκαρπον Σμύρνης τὸν δι δ ἄ σ κ α λ ο ν τῆς Ἀσίας κ.λπ., 2) ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Διδαχῆς» (ἡ ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ συνετάγῃ ἐν Συρίᾳ, ἔνεκα τοῦ Ἱγνατίου· πρβλ. ἐπιστολὴν πρὸς Φιλαδ. 10, ἐνθα ἡ μαρτυρία περὶ τῆς ὑπάρξεως πολλῶν ἐπισκοπῶν), τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἐγχειριδίου, εἰς τὸ 15ον κεφάλαιον προτρέπει νὰ χειροτονήσουν ἐπισκόπους καὶ διακόνους, διότι καὶ «αὐτοὶ λειτουργοῦσι τὴν λειτουργίαν τῶν προφητῶν καὶ διδασκάλων». Δὲν εἰσέρχομαι εἰς ἄλλας λεπτομερείας, ἀφορώσας εἰς τὴν μεγάλην ἔρευναν, ἡ ὁποία συμπληροῦται μερικῶς μὲ τὴν ἀνωτέρω ἔρευναν.

Σημειῶνω ὅμως, ὅτι ἡ σφαλερὰ ἀντίληψις τοῦ συγγραφέως, μεγενθύνοντος καὶ τὴν προτεσταντικὴν ἄποψιν περὶ τῆς σημασίας τῶν χαρισματούχων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ συγγραφεὺς γνωρίζει ἁ τ ε λ έ σ τ α τ α τ άς δύο ἐκ τῶν πέντε (5) ἐρευνῶν μου (ἀνακρινώσεις εἰς Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν 1956-7, καὶ Πανεπιστήμιον Μονάχου 1960) (πρβλ. σελ. 368 καὶ

1. Ἴδε καὶ ἑλληνικὴν μελέτην-ἀνακοίνωσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου καὶ τὸ βιβλίον μου «Ökumenischer Dialog ohne Konsensus», Würzburg 1983, ἐνθα ἡ ἔρευνα Successiones Apostolorum.

2. Βλέπε Α. Harnack, Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den drei ersten Jahrhunderten, τ. Β', Leipzig 1924⁴.

ὑποσημ. 144) καὶ φυσικὰ καὶ τὴν μεγάλην ἔρευναν τοῦ διακεκριμένου μαθη-
τοῦ μου Δρ. Θ. καὶ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Γλασκώβης καὶ Ἑδιμ-
βούργου Ἰ. Ζηζιούλα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θεῇ Εὐ-
χαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας» Ἀθῆναι 1965.
Ταῦτα μοῦ προξένησαν τελικῶς λύπην, διότι ἐπὶ τέλους οἱ ἐρευνηταὶ τῆς Κ.Δ.
πρέπει νὰ γνωρίζουν, ὅτι αὕτη δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ μόνον ἐντὸς τοῦ συνόλου
τῶν πηγῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῶν 2 πρώτων αἰώνων. Οἱ ἐπί-
σκοποι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Β' αἰῶνος κατήρτισαν τὴν συλλογὴν τοῦ Κανόνος
τῆς Κ.Δ., ἀκριβῶς δὲ ἔνεκα τούτου λέγομεν ὅτι δὲν ὑπῆρξε βασικὴ ἀντίθεσις
τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κ.Δ. τοῦ Α' αἰῶνος, ἀλλὰ μόνον διαφορὰ
ὅρων καὶ ἀνάπτυξις τῶν λ ε ι τ ο υ ρ γ η μ ά τ ω ν. Τονίζω τὴν λέξιν ταύτην,
διότι ὁ κ. Π. χρησιμοποιοεῖ κατὰ κόρον — ἐσφαλμένως βεβαίως — τὴν λέξιν
ἀ ξ ί ω μ α: προφητικὸν ἀξίωμα, π ο ὗ ἀ π ο υ σ ι ά ζ ε ι εἰς τὴν Κ.Δ.
καὶ τ ο ὗς Ἀ π ο σ τ ο λ ι κ ο ὗς Πατέρας, καὶ τὸν ὅρον θ ε σ μ ὸς διὰ
τοὺς προφήτας.

Ὑπάρχει ἐν θέμα μόνον πρὸς ἔρευναν καὶ ὁ κ. Π. εἶναι πιθανώτατα
παρεσκευασμένος νὰ γράψῃ ἐν μελέτημα αὐστηρῶς ἐπιστημονικὸν μὲ ὅμοιον
πρὸς τὸν ἰδικόν μου τίτλον «Περὶ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ περιορισμοῦ ἐν τῇ
χρήσει τοῦ ὅρου ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι», δηλαδὴ περὶ τῆς τοπικῶς καὶ хро-
νικῶς περιορισμένης ἐμφανίσεως τῶν χαρισματῶν προφητῶν, οἵτινες
ἠδύναντο νὰ τελέσουν τὴν Θ. Εὐχαριστίαν, ὡς οἱ πρεσβύτεροι-ἐπίσκοποι
μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν προεστῶτα αὐτῶν. Ἡ προσωπικὴ μελέτη τῶν 6 ἡδὴ ἐρευ-
νῶν μου καὶ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἰ. Ζηζιούλα θὰ τοῦ εἶναι πολὺτιμος βοηθός.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: 'Ι. Μιχαήλ, 'Αναστασάκη 3, Ζωγράφου